

KONYA MEVLÂNÂ MÜZESİ ARŞİVİ'NİN ÖNEMİ HAKKINDA

Prof. Dr. Nejat GÖYÜNÇ

Bu Müze Arşivi hakkında kırk sene kadar önce rahmetli Abdülbâki GÖLPINARLI bir makale yayınlamış (1), içerisindeki belgelere değinmişti. 1986 Mayıs'ında Selçuk Üniversitesi'nce tertiplenen 2. Millî Mevlânâ Kongresi'ne de ben "Mevlânâ Müzesi Arşivi" başlıklı bir bildiri sunmuş, hem dergâh arşivi'nden, hem de bu Müzede saklı Konya Şeriyeye Sicilleri'nden bahs etmiştim(2).

Üç sene kadar önce Bamberg'te toplanan 1. Milletlerarası Mevlevîhaneler toplantısında da aynı konuya Sayın Dr. Mehmet ÖNDER değindi, arşivin gelişimi hakkında da bilgi verdi. Bununla beraber bir sene kadar önce yayınlanan Saim SAVAŞ'ın Bir tekkenin dini ve sosyal tarihi, Sivas Ali Baba zaviyesi (3) adlı kitap bu arşivin önemini belirtmeye sebep oldu. Bahis konusu eser, sahasının en mükemmel bilim adamı Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK rehberliğinde hazırlanan bir doktora tezi idi. Çok zengin arşiv malzemesi, yayınlanmış pek çok kitap ve makale çalışmanın ana kaynaklarını teşkil ediyordu. Arşiv kaynakları arasında resmî arşivlerin (Vakıflar, Tapu-Kadaastro, Başbakanlık Devlet Arşivleri Osmanlı Arşiv Dairesi, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Sivas Müzesi Arşivi Şeriyeye defterleri) yanında bizzat Ali Baba zaviyesi'nin hayattaki mensupları Ruhi BAŞEGMEZ, Hüseyin TEKKE-ŞİNOĞLU ve Şemsi Yılmaz SUSAMIŞ'ın özel arşivinde bulunan belgeler vardı. Bunlardan BAŞEGMEZ'dekilerin 711 adet oluşu bu özel arşivlerin heybet ve önemini vurgular, sanırım. Bununla beraber, belgelerden yalnız biri 16. yy.'a ait, çoğunluğu daha sonraki yy.lardan kalmadır. TEKKE-ŞİNOĞLU (16) adet ve SUSAMIŞ (27) nezdindekilerden biri 16., 2.si 17., diğerleri sonraki yy.lara aittir. Bazı kitabeler de dikkatten uzak kalmamıştır.

SAVAŞ eserinin birinci bölümünde "Ali Baba'nın kimliği"ni tartışır, "Onun, devlet merkezi ile iyi münasebetler kurmuş, bulunduğu bölgenin iskânında önemli rol oynamış bir Türk dervişi olduğu"na kanaat getirmiştir(4). Onun ilişki kurduğu devlet adamı sadrazam Rüstem Paşa'dır. Rüstem Paşa, Ali Baba zaviyesi'ne 1547'de pek çok köy, mezra vesaire vakf etmiştir(5). 1582'de de II. Selim'in hanımı ve III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan'ın aynı zaviyeye vakıflarda bulunduğu ifade olunmaktadır(6).

Konya'da Mevlânâ Müzesi Arşivi'ndeki belgeler de çoğunlukla son yüz-yüze yıllara aittir. Lâkin, çeşitli Mevlevîhaneler şeyhlerinin kendi zaviyelerinin tarihçesine ait kayıtları ve bilgileri ihtiva etmektedir. Bunlar kısmen yanlış bile olsa, (meselâ Sivas Mevlevîhânesi'nin Ulu Arif Çelebi tarafından tesis edilmiş olduğuna dair kayıt gibi) bir takım gerçeklerin ve son yüz yılda buralarda şeyhlik makamında bulunanlara dair listelerin, bir kısım masraf cetvellerinin burada muhafaza edilmişinin önemi büyüktür. Bir kaç örnek verelim :

- (1) "Konya'da Mevlânâ Dergâhı'nın Arşivi", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, XVII (Ekim 1955 - Temmuz 1956), 156-178.
- (2) 2. Millî Mevlânâ Kongresi, (Tebliğler), Selçuk Üniversitesi yayınlarından, Konya 1986, 101-109.
- (3) Dergâh yayınları, İstanbul 1992. Bu eserin bir tanıtması için bak. Nejat Göyünç, "Osmanlı Araştırmaları, XIII (1993), 247-248.
- (4) Saim SAVAŞ, aynı eser, s. 45-52 (Ali Baba'nın münasebette olduğu şahıslar), s. 67-77 (zaviyenin ek yapıları).
- (5) Aynı yazar, aynı eser, s. 45-47 ve 186-792.
- (6) Aynı eser, s. 49-50.

Sivas Mevlevîhânesi'ne Nurbanu Sultan tarafından, aynı ilde bir köyün gelirinin dervişlerin taamiye bedeli olarak vakf edilmesi, 16. yy.ın ikinci yarısında bu şehirde birisi Mevlevîhâne, diğeri Ali Baba tekkesi adlı iki dinî müessesenin bulunduğunu göstermektedir. Nurbanu Sultan ikisine de vakıflarda bulunmuştur(7). 17. yy.da Köprülü Mehmed Paşa, 18. yy.da Zaralı Recep Paşa tarafından iki defa tamir edildiği belgelerden anlaşılan Mevlevîhâne ile Ali Baba zaviyesi sonradan nasıl olup da birleşmişlerdir, incelenmesi gereken bir husustur.

Mevlevîhâne şeyhleri ve onların halefleri arasındaki vakıf gelirlerinden doğan ihtilâflar, bu çekişmeler yüzünden Mevlevîhânelerin uğradığı zararlar Müze Arşivi'ndeki belgelerden bir kısmını oluştururlar. Samsun Mevlevîhânesi'nde Hasib Dede ile selefinin eşi Zeliha Hanım arasında mahkemelere intikal eden dava, buna o zamanın parti ileri gelenlerinin müdahalesi ilginçtir.

Çankırı Mevlevîhânesine ait bir belgedeki şu satırlar da ihtilâflar ve çekişmeler yüzünden Mevlevîhânelerin uğradığı tahrip öğrenilmektedir : "...her nasılsa bundan 150 sene kadar evvel bir zamanda (belge 1913 tarihlidir) bir takım hased ve nifak ve ta-assub-ı câhiliye erbâbının bir takfî-i guluvv ü galebesiyle Mevlevîhânenin külliyyen ta'dîl ve ilgâ ve sükkânının nefy ve iclâ ve mevlevîlik vakfının tebdîl ve imha ve fakat bîmârhâne mescidi nâmına senevî 1000 guruş raddesinde vazife-i kadîmesiyle bir türbedâr ibkâ sûretiyle iykâ olunan ihânetin şeametiyle o hankâh-ı mukaddesin ebniyesinden bir iki hücreden ibâret bir âdî türbedâr meskeni, bir de kârgîr olarak müşârûnileyh Şeyh Cemâleddin hazretlerinin medfeninden başkası harâb olduğu gibi (8)..."

Bahis konusu belge Çankırı eşrafının ve Kadiriye, Nakşibendîye, Celvetiyye tekeleri şeyhlerinin müştereken düzenledikleri bir mazbata olup Mevlevîhânenin ihya edilerek gelirinin de ayda en az 15 liraya yükseltilmesini istedikleri bir mazbatadır. İttihat ve Terkki Hükûmetleri zamanında Mevlevîhânelere önem verildiğinin bir kanıtıdır.

Sonuç olarak, Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde bulunan belgeler, GÖLPINARLI zamanından sonra daha da zenginleştirilmiştir(9), bu tarikat hakkında gerek tarihî, gerekse mensuplarının iç çekişmelerinin, iktisadî ve sosyal durumlarının sergilenmesine, bu tekkelerin mahiyetinin aydınlatılmasına yarayacak niteliktedirler ve başka arşivlerde de bu denli bir araya getirilmiş bir kolleksiyonun bulunması da şimdilik mümkün görünmemektedir(10), denilebilir.

(7) Nejat GÖYÜNÇ, "Sivas Mevlevîhânesi", **IX. Vakıf Haftası Kitabı**, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayınlarından, Ankara 1992, s. 84.

(8) Mevlânâ Müzesi Arşivi, Konya, Dosya 69, belge no. 9.

(9) Mehmet ÖNDER, "Konya'da Mevlânâ Dergâhı Merkez Arşivi ve Mevlevîhâneler", "**Osmanlı Araştırmaları**", XIV (1994), s. 137-142 (29 - 31 Temmuz 1991'de Bamberg'te toplanan "Die Mevlevîyye. Eine Osmanische Bruderschaft und ihre Konvente" adlı uluslararası çalışmanın zabıtlarından), Aynı bildiri ufak değişikliklerle **IX. Vakıf Haftası Kitabı**'nda da yayınlanmıştır (s. 25-27).

(10) İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi'nde de Mevlevîlik ve Mevlevîhâneler ile ilgili belgeler bulunmakla beraber, bunlar muhtelif sınıflandırmalarda ve dağınıktır. Bu hususta bir kaç örnek için bak. Nejat GÖYÜNÇ, "Osmanlı Devleti'nde mevlevîler", **Bellekten**, LV (1991), s. 351-358, 9, 18, 20, 26, 31 ve 36 no.lu notlar.